

CLARA ROYER

Kertész Imre
élete és halálai

Életrajzi esszé

A fordítás alapjául szolgáló kiadás:
Clara Royer
Imre Kertész: „L’histoire de mes morts” – essai biographique
Actes Sud, 2017

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d’aide à la publication (P.A.P.) Kosztolányi, a bénéficié du soutien de l’Institut français en Hongrie.

Ez a mű a Magyarországi Francia Intézet támogatásával
a Kosztolányi Könyvtámogatási Program (P.A.P.)
keretében jelent meg.

**INSTITUT
FRANÇAIS**
BUDAPEST

© Clara Royer, 2019
© Marczišovszky Anna, 2019

Előszó

2013. július 15-én találkozunk. Egy kék ruhát vettem fel, nagyon melegem van. Ragad az egész bőröm. Húsz perccel a megbeszélt időpont előtt érkeztem, az utcán várok, az üvegajtó előtt, és hangosan ismétlem az első kérdést, amelyet fel akarok tenni neki, de túl hosszú. Akárcsak a többit, ezt is a noteszembe írtam. Tagoltan ejtem a szótagokat. Ezt tanultam: nem elszetni, egyetlen szót sem, ezen a nyelven, amelyet tizenkét éve próbálok a fejembe verni. Nem miatta tanultam magyarul. Az írásait először franciául olvastam, első regényét 2001-ben – egy párizsi garzonban, éjjel –, és olvasáskor átjárt az öröm, hogy egy fontos szöveget fedezek fel, meg az izgalom, amelyet az az irodalom vált ki belőlem, amelyik nem hazudik. A *Kaddis a meg nem született gyermekért* után, az után a regény után, amely mintegy a létezésemet vetélte el, és az utolsó oldalon magamra hagyottan, más emberként taszított ki magából, Kertész lett számomra a legnagyobb élő író, az igazat megvallva, az egyetlen író, akit szenvedélyesen szerettem, és akivel rettegtem találkozni, vacak magyarságommal és az egzotikus francia idegenséggel – de hát úgymint Berlinben él, elérhetetlen, gondoltam magamban. És ennyi volt.

Aznap reggel szépen a noteszbe másoltam a kérdéseimet, mint egy eminens kisdíák. A kaputelefonnál, miközben várom, hogy csituljon kissé a Szilágyi Erzsébet fasor zajos forgalma, a neve előtt álló két gomb közül nem tudok választani, és megint ugyanaz az eminens díák vagyok, aki nem akar hibázni. Akkor még nem értem, de én is ugyanolyan

gyermeteg vagyok, mint akikről a műveiben beszél. Olyan vagyok, mint Köves, a félelem alakította szereplő, akin tizenhárom éven keresztül dolgozott. Annyi év kell még, mire megértem. Addig pedig: megajándékoz jelenlétével – és a művei egyszerre testet öltenek.

Úgy emlékszem, Magda nyit ajtót, e legelső alkalommal, amely majd összekeveredik az összes többivel, amikor később egyedül, mindenféle ceremónia nélkül lépek be az ajtón, és türelmesen várok a szobája előtt, amíg valamelyik ápolónő, a leggyakrabban Ibolya, jelet nem ad, hogy beléphetek, és meglátom, hol a piros foteljében, hol a heverőn fekve, hol a járókeretre támaszkodva, és a tekintetét keresem, lesem, milyen kedvében van aznap.

Kertész Magda elegáns, magabiztos nő. Néhány szót váltunk a látogatásom – hivatalos – okáról. A rá következő október 4–5-én konferenciát tartunk Párizsban *Kertész Imre: az elbeszélés etikája és a létezés módja* címmel, amelyet Lucie Camposszal és Catherine Coquióval szervezünk. Örülnek a konferenciának, megtiszteltetés számukra, de a férje sajnos már nincs olyan állapotban, hogy utazhasson, mondja Magda, mielőtt keresztülvezetne egy szobán, amelynek csak a könyvektől roskadozó falaira emlékszem, és ahonnan egy fákkal körbekerített udvarra néző, kisebb teraszra érkezünk. Meglátom Kertész Imrét, ott ül egy fonott székben. Udvariasan vár, és én rettentően félek.

Már nem emlékszem, mi volt rajta aznap, mert ezt a legelső képet elhomályosítja az utolsó, amikor foltos, szétnyílt köntösében kért tőlem egy szál Lucky Strike-ot, és szótlánul dohányoztunk – 2015. szeptember 17-én, aztán nem láttam többé. Pedig megtehettem volna. 2016. február 29-én Magda értesített, hogy már nem beszél, hogy az idő legnagyobb részében alszik, otthon van, és vigyáznak, hogy a lehető legkevesebbet szenvedjen. Csakhogy mielőtt feltettem volna

neki az utolsó kérdéseimet, mindenképp végezni akartam a naplóival a berlini archívumban – a rá következő május 15-re ígértem leadni e könyv kéziratát –, és a legkegyetlenebb kérdésekkel kellett volna előhozakodnom: nem akartam megtenni. Meg akartam óvni tőle ezt a könyvet, és őt ettől a könyvtől. Azt mondtam, áprilisban jövök legközelebb Budapestre. Jöttem is, 22-én, a temetésére.

Azon a 2013. július 15-i napon úgy sorolom a kérdéseimet, hogy közben nem egészen vagyok magamnál. Százszor ismételt és leírt dolgokat mondatok vele. Kedvetlenül felel: hát nem esküdött meg tavasszal, amikor visszatért Budapestre, miután maga mögött hagyta Berlint, ahol már több mint tíz éve élt, hogy soha többé nem ad interjút? Hirtelen akkor kezd felengedni, amikor Rejtő Jenőre, gyermekkor kedves írójára terelődik a szó, akivel 1955-ben egy antikváriusnál Thomas Mann *Varázshegyéért* cserébe fizetett. Szedelőzködöm, egy hármasként írt interjúval, és azzal az érzéssel, hogy elszúrtam a találkozónkat.

Mérföldekre voltam tehát e könyv gondolatától, amikor megkeresett az ötlettel a francia Actes Sud kiadótól Martina Wachendorff, Kertész Imre szerkesztője. Két hónapig érleltem magamban a választ. Számos okom lett volna nemet mondani egy ilyen esztelen vállalkozásra, kezdve például Kertész Imre indokaival:

Teljes kényelemben és biztonságban ülünk történetünk végpontján, és elégedetten visszacsámcsogjuk a fényes diadalmenetet. [...] Ezért ültünk az Auschwitz felé pöfögő vonaton, ezért nem lökött a bal oldalra a Birkenauban szelektáló orvos, ezért húztak ki barátságos kezek Buchenwaldban a hullák közül és így tovább... Így aztán beteljesülne a történet, csak hogy az nem egy elégtétel Jóbtörténete volna, mint ezt talán te gondolod, hanem egy

közönséges giccsé, egy nevetséges pojáca karriertörténete. (K.dossz., 164–165)

A harmadik regény, *A kudarc*-beli alteregója Goethe nevezetes önéletrajzára gondolva ironizál a híres embereknek tulajdonított végzetten, hiszen egy szemernyit sem vesszük figyelembe, miként alakítjuk mesterségesen az élet mindenmű önkényességét egy szükségszerűnek tűnő narratívává.

A pálya csúcsáról visszatekintve azután életében nincs helye többé semmi esetlegességnek, mint ahogy maga az élete is a formát öltött szükségesség. Minden tette, minden gondolata fontos, mert a Gondviselés motívumait hordozzák, valamennyi megnyilatkozása egy példaszerű fejlődés szimbolikus jegyeivel terhes. (Kdc., 91)

Életrajzot írni arról a Kertész Imréről, akinek az életműve éppen az anekdota megtagadásán alapuló regényírás melletti feltétlen elköteleződésből született? Hogyan kellene megírni egy olyan szöveget, amely nem csupán parafrázálná a szerző életét „nyersanyagként” felhasználó műveket? „Minden történetem kész, megtörtént, szóval mindegyik valóság, és mindegyik megmutatja magát rögtön mint történet. Nekem soha semmit nem kellett kitalálnom – csak a struktúrát.” (BKR 3) Hogyan festhető meg Kertész portréja, ha tiszteletben akarjuk tartani az életműben itt-ott elejtett imperatívuszokat, mint amilyen a pszichológia elutasítása, amely tudomány az Auschwitz utáni világban szerinte nem képes többé érvényes magyarázattal szolgálni? El kell-e fogadnunk, hogy más írókkal ellentétben a szereplőkre aggatott „különcségekkel” szemben ő közönyös maradt? (GN, 138)

Egy sor gunyoros tiltás teszi ki Kertész Imre önéletrajzírással kapcsolatos intelmeit. Ő maga is kijátszotta e műfajt,

amikor a Nobel-díjat követően rászánta magát egy „mély-interjúra”, majd a szöveg egészét – a kérdéseket is beleértve – átírta: a leginkább önéletrajzinak tekintett írását, a *K. dossziét* Kertész „platóni dialógusként” tartotta számon, az ő szemében és Nietzsche nyomán a regény őseként, amely félúton, a család és a fiatalság felidézését követően megtöri a lineáris rendet. Kertész ugyanis Kant olvasójaként nem hitt az ember számára megragadható nyers valóságban. A megélt valóság ugyanis már egy másodlagos termék, és a művészi formának kell úgy átdolgoznia az emléket, hogy az még inkább igaz legyen.

MAGVETŐ
KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.

www.magveto.hu
www.facebook.com/magveto
magveto.kiado@lira.hu
Felelős kiadó Dávid Anna

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben,
a nyomda alapításának 137. esztendejében, 2019-ben
A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja
Felelős vezető Erdős Tamás vezérigazgató
Telefon: 66/887-400
<http://www.gyomaikner.hu>
E-mail: knernyomda@gyomaikner.hu

Felelős szerkesztő Szegő János
Kézirat-előkészítő Schmal Alexandra
Korrektor Hradeczky Moni
A kötetet Pintér József tervezte
Műszaki vezető Takács Klári
Kiadványszám 8930
Minion betűtípusból szedve
ISBN 978 963 14 3832 1